

17 MAIO DO 2010 - NÚMERO 821

rdl

REVISTA
DAS
LETRAS

Novoneyra, as descobertas

Novoneyra, as descubertas

2 | **rDL**
Galicia Hoxe 17/05/10

Fran Alonso / Herminio Barreiro / Antón Patiño / José Luis Gallero / Maite Dono / Xosé Lois García / Arturo Casas / Branca Novoneyra / Luís Cochón / Uxío Novoneyra Rei / Esperanza Mariño / Carmen Blanco

Desde hai varios meses, a figura de Uxío Novoneyra foi un motor que mobilizou algúns dos máis interesantes traballos publicados en Galicia este ano. Investigadores, escritores, amigos do poeta courelao ou a súa propia familia proporcionáronlles aos lectores un variado material inédito, reconstrucións biográficas, antoloxías, reedicións e estudos que abriron unha físgoa xa irreversible na historia da Literatura galega do século XX. O que 'Revista das Letras' lles propuxo a estes investigadores para o 17 de maio foi unha destilación persoal das súas achegas. A proposta arrancaba dunha pregunta: ¿Cal foi a túa descuberta? Trátase non só de descubertas estritas –que tamén as houbo, como o demostra Luís Cochón– senón de desenvolver a historia da súa transformación persoal a través das indagacións en Novoneyra. O resultado son doce artigos cun valor en por si pero tamén como unha insólita revisión do creador de *Os eidos*. Este monográfico inclúe as ilustracións de *Xurxo Fernández*, deseñador da revista *Escrita* que se editou durante a presidencia de Uxío Novoneyra na Asociación de Escritores en Lingua Galega.

Concello de
Oza dos Ríos

Día das Letras Galegas
Uxío Novoneyra

O alcalde e a Corporación alentan a tódolos veciños para que contribúan a revitaliza-la nosa lingua

CONCELLO DE
San Sadurni de Noya

Día das Letras Galegas
Uxío Novoneyra

O alcalde e a Corporación Municipal deste concello únense e apoian a nosa lingua

Poemas-Lóstrego

Antón Patiño

6 | **rDL**
Galicia Hoxe 17/05/10

e

coar da imaxe dialéctica. Cómpre achegarse aos poemas de Novoneyra dun xeito sinxelo: imaxinemos un rapaz fronte ás montañas a agardar o eco. Que neno da aldea non fixo ese xogo? Lanzar algún berro ao ar aberto ata agardar a resposta logo, outravolta, recorrente, rítmica, misteriosa... para logo desaparecer polo mainiño. Matinemos nese xogo situándonos no propio chan natal: alá na inmensidade da serra aberta (diante dos altos montes do Courel). A forza da palabra, a verba espallada ao vento vai dialogar coa contorna natural. Figura a natureza escoitar a fala, que vai tornar logo desintegrada: diminuíndo aos poucos á intensidade. Ata que chega aos poucos o gran silencio: o “Deus Silencio” do que falou Giorgio de Chirico. A música das palabras vai ter sempre o contrapunto da ausencia (coma silente presenza). A verba regresa transformada. Eses ritmos son os que foi interiorizando paseniñamente aquel rapaz hipersensíbel. Todo ficou nel. Ás veces tardou anos deica botar cara fóra a condensación simbólica daquelas lembranzas. A introspección foi un exercicio cotián do poeta. Foi o seu traballo. Sempre a dar voltas arreo no remuíño dunhas intensas lembranzas: cando baixaba un socalco máis do *maelström-interior* ía atopar un material aínda máis salvaxe e fondamente interiorizado. Para penetrar nos pregamentos primixenios agochados da psique tentou distintos rexistros. Furou na *membrana-memoria*. Estivo alerta: sempre a axexar. A escoitar o rumor profundo das cousas.

Nas conversas, no xeito de falar hai xa unha cadencia que expresa o ecoar das verbas. A música das palabras. A harmonía do pensamento máxico. O pensamento que se mira ao espello e vai desdobrar nunha argumentación dialéctica. Foi quen de establecer unha rara intensidade. Construíu os seus propio *sinais-raiz* escravellando. Escavando no propio. Escavando no alén. Cultivou a súa personalidade como unha leira. Día a día. Xornada a xornada: traballou nela con paciencia. Por iso cando nos achegabamos xunta súa sabiamos sentir a emoción do seu ser profundo (peneirado devagar no devalar lene desas horas onde a conciencia non ía esmorecer endexamais). Un exercicio onde a poesía vai deixar un regueiro de imaxes e *frases-talismán*. Sentenzas dende o interior do corpo. Non hai outro camiño: a ferverza creativa. Remexer no caos do máis fondo. O balbordo da paixón. O metódico traballo arreo do que figuraba representar o papel do “gran preguizán” (abulia: chamoulle alguén). Un aristócrata do espírito: iso é o que foi Uxío Novoneyra. A indolencia aparente é un rumor

fondo por dentro. Un ser inesquencíbel que fixo da beleza cotiá unha relixión de seu. Coñeceu ben o seu patrimonio sensorial: o mellor herdo que imos recibir sempre. Reparou xa de cativo no eco das palabras. A forza da expresión. A forma da fala. O idioma que nos configura. Somos tempo. Somos espazo. Somos idioma. A fala está a falar a través nosa. O idioma simbólico expresa ese “soño dun soño”. Sempre repetido coa teima dun militante da señardade. Melancolía activa como fermento da creación. Sempre cando falaba teimaba no eco da alteridade como proceso. Dicía: “Comprendes?” (Cunha súa maneira inconfundíbel que abría portas) “Fíxate!” (E imos reparar nese intre nun invisíbel punto magnético como unha xanela descuberta xa para sempre). O interlocutor participaba daquela dunha reinvencción do ensoñamento. Asistindo ao rito de ver nacer as palabras por vez primeira. Abraio no ollos: ao escoitar a fala que nace. Facía participar a xente dese fermoso ritual: a reinvencción do idioma. A erótica da fala. Os instintos sublimados: a intimidade da voz. A *voz-acougo*. A voz como “ámeto múltiple”. Estouran as emocións: asistimos a unha escoita primordial. O grao da voz. A textura das inflexións. Aqueloutrados nun intervalo de susurros. Rumor de límites: nas marxes da expresión. Ao bordo do silencio. Sentimos o abismo do baleiro. O ritmo inefábel coma un segredo.

Soños dialécticos coma os de Walter Benjamin. A *imaxe-eco* de Uxío Novoneyra vai ter correspondencia coa *imaxe dialéctica* de Carl Einstein e coa *teoría do aura* en Walter Benjamin [“o lonxe no preto”]¹ Outros dous soñadores, compañeiros ideolóxicos do poeta. Tamén eles tomaran partido polos derrotados. Por iso Novoneyra convocou unha “Folga xeral contra da Historia”. Cara a poñer patas arriba a Historia das mentiras. Revirar o medo en felicidade.

Valumbo na cidade. Recordo unha conversa con Novoneyra na que me falaba da sorpresa que levava en Madrid ao reparar no ritmo tan rápido no camiñar da xente polas rúas. Sempre me falou impresionado da velocidade coa que Reimundo andaba polas rúas madrileñas (malia súa pronunciada coxeira derivada da enfermidade ósea que tivera de pequeno). Eses ritmos enfrontados: o silencio da serra no Courel ao rebumbio do tráfico na gran cidade: fala de dous mundos tan diferentes que ían deixar pegada decisiva na súa obra. Asume os dous mundos: coma dous momentos vitais. Cada un coa súa singularidade propia. Ao ritmo intemporal da montaña enfronta o devalar continxente da axitación urbana no bulebole das présas. “Valumbo” era aqueloutra *verba-talismán* (que expresa ben o dinamismo e o ruído metropolitano). Palabra que lle ía servir de contrasinal con Reimundo naqueles anos.² Observa a masa anónima amoreada: repara nos ollos tristes da xente no metro para a que pide liberdade. Repara nas cicatrices da desesperanza: a pegada do desamparo gravada na faciana da xente. Esta imaxe de alienación colectiva vai ter o contrapunto da liberdade expansiva da arte, do erotismo, da loita de resistencia política. Neste tempo de bohemia en Madrid mantén contacto

deseguido con Reimundo Patiño, debuxando e gravando no seu obradoiro. Longas tertulias nocturnas. Ía chamar a meu curmán Reimundo Patiño: “Dono do caos” (nunha imaxe moi nietzscheana). Nun poema que lle dedica utiliza esa verba que compartían case coma un símbolo (“Valumbo”) que vai expresar, se cadra metaforicamente para eles, a idea de rebumbio creativo, vertixe, oscilación. **Don do cáos/ a Reimundo Patiño/** No bosco entrelazo/ o berro que esnaquiza abre un ámeto múltiple. / Algo afirma e algo hai tamén mui alleo en todo; / sempre xorda distancia e ir levado do valumbo. / [1962]³

Poemas-lóstrego.

Gosto definir os seus escritos máis breves como *poemas-lóstrego*. Apuntamentos de urxencia que tentan apreixar o intre fuxidío (denantes de que poida desaparecer evaporado no río do tempo). Vitalismo expresivo que vai na procura do intre como máximo intervalo da creación. O intre garda o segredo da eternidade. Sabémolo por Gohete e outros: “Detente, oh instante eterno!”. O cerne intemporal como corazón inmaterial da imaxe. O instante é a porta do tempo. A xanela da percepción que establece un eixe de simetría que condensa o pasado e o futuro nese máximo momento subitáneo que se cadra ten algo do *jetz-tzeit* de Walter

Benjamin [o mítico “tempo-agora”]. O creador solitario illado fronte ao devalar fenoménico. A *memoire involontaire* agroma coma un fito cheo de afecto no océano do tempo. A lembranza que fura na capa do presente cara a cara a amosar o estrato semiesquencido dunha experiencia biográfica. As “iluminacións profanas”: se seguimos outra volta ao autor do *Libro dos Pasaxes*. O paseo por Compostela con Ramón Otero Pedrayo ficou gravado (para sempre en Uxío Novoneyra). Podemos imaxinar a escena: Otero Pedrayo coa súa ferverza apaixonada de verbas eruditas (exuberante monumento de palabras). Emocións cultas a reflectir ata o último recuncho da cidade. O máis cativo detalle. A entrada na praza da Quintana xusto cando a *Berenguela* saúda a medianoite. Noite e pedra en Compostela da man de Otero Pedrayo amosando o segredo do románico e mais do barroco. A pedra fermosa traballada arreo polo home e pola choiva.

Ámbito libre: na procura do *lento regreso*. Enerxía e felicidade: cara a expresar en dúas palabras os poemas visuais de Novoneyra. Canto poético coma vertixe. Tempo condensado do “intre”. Presente como

revelación (onde o instante vibra) deica xuntar as dúas esferas do tempo. O pasado e o futuro, as dúas metades, fusionadas na éxtase do “tempo-agora”. O instante imantado da creación fai de símbolo: ponte que mestura esas dúas esferas temporais. Futuro e pasado agroman na constelación do “intre” como encrucillada. Tempo de plenitude: por iso Díaz Castro, tan preto de Novoneyra, cando traduce nun poema propio a verba intre (na versión ao castelán que fai dos *Nimbos*) a define como: “instante supremo”.

Mapa sensorial: atento ao latexo do sutil. Paxaros fuxidíos coma un intre. Tempo que foxe. Os paxaros: seres fuxidíos coma un instante (breves relampos no

ar) teñen moita importancia na súa poética. O mesmo alento dos seu versos ingravidos: que han voar logo nunha constelación xestual na páxina (nos expansivos apuntamentos manuscritos). Un esforzo sostido o través de moitas esculcas emocionais para a reconquista dunha mirada primordial.

1. A imaxe dialéctica xorde como vaivén. Establece unha tensión inédita onde o real e o simbólico propician procesos complementarios de achegamento e afastamento. Distancia mítica. Veiros nos que Novoneyra era un experto. A palabra trae un eco dende moi lonxe. Unha voz anónima e intemporal figura por momentos facer acto de presenza. A lingua poética como idioma arcaico ten esa forza expresiva: preto da crisálida do arquetipo. A postular un intervalo

alucinatorio. Coma un viaxe nos estratos do tempo. A imaxe-tempo estala: nun proceso ambivalente de regresión e reverberación. Abre o tempo: fura na conciencia. Por iso ten tanta forza. Temos que considerar que o pensamenmto poético do autor establece unha ponte simbólica: a través do aforismo (expresión central en Novoneyra). O aforismo é o eixe da poética de Uxío Novoneyra (porque apreixa o intre na súa fulguración dialéctica). O escintileo do aforismo brilla así mesmo como a escrita máis decisiva no pensamento da modernidade. Toda percepción non é máis ca un fragmento psíquico, un anaco da memoria que entra en contacto co real nunha fluída expansión. Xorde aí (nese intre magnético) a imaxe poética como apertura. A fin vai xuntar co comezo. O tempo cíclico do mito acadada na imaxe dialéctica unha configuración plena. Síntese orixinaria. Procedementos estáticos, cara á saída dun mesmo. Rachar a linealidade do tempo administrado. Romper as falsas cronoloxías do poder. Achegarse ao infinito da imaxe como condensación simbólica. A constante tensión dialéctica na que vivía o poeta como método. Lembrando que método, como dicía María Zambrano, quere dicir o bo camiño. Aforismos metódicos: sempre á procura do abraio dialéctico como imaxe total. Breves relampos dialécticos incrustados nos seus poemas. Estalos do pensamento non moi afastados se cadra dos lendarios “Aforismos metódicos” de Carl Einstein (o poeta alemán, innovador crítico e historiador da arte, teórico da arte negra e compañeiro de Durruti na Guerra Civil española).

2. Valumbo é unha palabra con ritmo. Sinala Novoneyra: “a palabra valumbo gustáballe moito a Reimundo Patiño. Que eu tamén lle chamaba valumbo ó **valumbo da cidade**, e faláballe a Patiño, nun dos poemas das *Elexías*, cando di: “e ir levado polo valumbo”. O valumbo é o valume tan esaxerado que te arrastra polo valume, non polo peso. Cando ti levas un gran feixe, aínda que sexa lixeiro, lévate o valume, a oscilación do volume. E a palabra valumbo é para dicir iso. A oscilación do volume, dis **valumbo** e xa non precisas dicir oscilación.

3. Unha das imaxes máis impresionante do “malditismo” iconoclasta de Reimundo Patiño ía trazala Novoneyra no escrito que lle fai para a mostra da Galería *Roizara*, no 1971 en Vigo. Define o artista como “punteiro da vangarda”. Vai expresar nese texto o recordo dunha acción autodestrutiva de Reimundo Patiño estragando ducias dos seus cadros postos contra a parede de xeito oblicuo e pegándolle golpes cos pés ata esnaquizalos. Unha imaxe dos anos 60 que lle ficou gravada (coa música de fondo seica dos tantáns da Semana Santa). Aconteceu no cativo *atelier* que tiña nunha bufarda na rúa Infantas. Denantes de se trasladare ao mítico semisoto do *Kilombo*, na rúa madrileña da Ilustración, onde tivo o seu taller de pintura e gravado. Alí faría o poeta os seus primeiros experimentos visuais: con debuxos e xilografías. Coidamos que tamén daquela practicou a litografía. Reimundo Patiño compartía o seu obradoiro con Enrique Ortiz Alonso e nunha etapa anterior co gravador grego Dimitri Papageorgiu.

